

Retten til byen

David Harvey

Den fremtrædende bysociolog Robert Park beskrev engang byen som:

"Menneskets mest konsekvente og vellykkede forsøg på at omforme sin egen verden mere ud fra sit inderste begær. Men hvis byen er den verden mennesket har opbygget, er det samtidig den verden, mennesket er dømt til at leve i. På indirekte vis og uden noget klart begreb om karakteren af denne opgave har mennesket dermed omskabt sig selv ved at have formet byen."

Retten til byen er ikke det samme som blot adgangen til det som allerede findes, men retten til at ændre det ud fra vores dybeste ønske. Vi må opnå vished om, hvorvidt vi kan leve med vores egne kreationer (et fælles problem for enhver byplanlægger, arkitekt og utopiske tænkere). Retten til at omskabe sig selv ved at forme et kvalitativt anderledes byfællesskab er en af de mest værdifulde af alle menneskerettigheder. Alene hastigheden og de kaotiske former som driver urbaniseringen over hele verden, gør det svært nok at reflektere over opgavens karakter. Vi er blevet formet og omformet uden helt at vide hvorfor, hvordan, med hvilken grund og til hvilket formål. Hvordan kan vi i denne situation gøre bedre brug af retten til byen?

Byen har aldrig været et harmonisk sted, fri for uorden, konflikter og vold. Læs blot historien om Pariserkommunen fra 1871, se Scorseses fiktive gengivelse af New Yorks bander fra 1850'erne, og tænk på hvor langt vi er kommet. Tænk derefter på den vold som har splittet Belfast, ødelagt Beirut og Sarajevo, rystet Bombay, og berørt selv englenes by L.A. Høflighed og ro i byhistorien er undtagelsen, ikke reglen. Det eneste interessante spørgsmål drejer sig om, hvorvidt konflikternes udfald bliver kreative eller destruktive. For det meste bliver de begge ting: byen er det historiske sted for kreativ destruktion, og samtidig har det vist sig at være en bemærkelsesværdigt ukuelig, varig og opfindsom social form.

Men hvis ret og hvis by taler vi om? Kommunarderne fra 1871 tænkte at de retmæssigt kunne tilbageerobre 'deres' Paris fra overklassen og de imperiale lakajer. Monarkisterne, der dræbte dem, tænkte at de havde ret til at tilbageerobre byen i Guds og privatejendommens navn. Både katolikkerne og protestanterne troede, de havde ret

til Belfast, ligesom Shiv Sena (hindunationalistisk parti, red.) tænkte i Bombay, da de voldeligt overfaldt muslimerne. Gjorde de ikke alle ligeligt brug af retten til byen?

"Mellem lige rettigheder", lød det engang så berømt fra Marx, "bestemmer styrke". Så er det her alt hvad retten til byen handler om? Retten til at kæmpe for ens inderste begær og likvidere alle der kommer i vejen? Det forekommer som langt fra det universelle i FN's Menneskerettighedserklæring. Eller gør det? Marx fastslog, på linje med Park, at vi ændrer os selv ved at ændre vores verden og vice versa. Denne dialektiske relation ligger til grund for al menneskeligt arbejde. Fantasi og lyst spiller deres vigtige rolle. Det, som adskiller det værste ved arkitekter fra det bedste ved bier, fremførte han, er, at arkitekten opfører en fantasi-struktur før den materialiseres på jorden. Vi er altså alle en slags arkitekter. Individuelt og kollektivt skaber vi byen gennem vores daglige handlinger og vores politiske, intellektuelle og økonomiske engagementer. Men på samme tid former byen os. Og kan jeg bo i Los Angeles uden at blive en frustreret bilist?

Vi kan drømme om og spekulere over alternative byverdner. Med nok ihærdighed og kraft kan vi endda håbe på at kunne opbygge dem. Samtidig har utopier trange kår i dag, for idet de realiseres er de ofte svære at leve med. Hvad går galt her? Mangler vi det rette moralske og etiske kompas til at styre vores tænkning? Kan vi ikke skabe en socialt retfærdig by? Og hvad er social retfærdighed i det hele taget?

I Platons 'Staten' hævder Thrasymachus at 'enhver form for regering vedtager love til sin egen fordel' således at 'det retfærdige er ens overalt, nemlig den stærkes ret'. Platon afviste dette til fordel for retfærdigheden som et ideal. I dag eksisterer der en overflod af idealformuleringer. Vi kan være egalitære eller utilitaristiske i Benthams forståelse (størst mulig lykke til det største antal mennesker), kontraktlige på Rousseaus måde (med hans idé om umistelige rettigheder) eller på John Rawls' facon, kosmopolitiske i Kants forstand (en uret begået imod én person er en uret imod alle), eller blot ved en ren Hobbesiansk insisteren på at staten (Leviathan) tvinger retfærdighed ned over hensynsløse privatinteresser for at hindre det sociale liv i at blive voldeligt, brutalt og kortvarigt. Nogle argumenterer endda for lokale retfærdighedsidealder der er følsomme overfor kulturelle forskelle. Vi stirrer frustreret i spejlet og spørger: hvilken er den mest retfærdige teori af dem alle? I praksis mistænker vi Thrasymachus for at have ret: retfærdighed er blot hvad den herskende klasse ønsker det skal være.

Vi behøver samtidig de utopiske planer og idealer om retfærdighed. De er uundværlige for enhver motivation og handling. Vrede over uretten kombineret med alternative visioner har længe sat liv i al stræben imod social forandring. Vi kan ikke kynisk forkaste nogen af delene, men vi kan og må sætte dem ind i en kontekst. Alle idealer om rettigheder skjuler antagelser om samfundsprocesser. Omvendt, optager alle samfundsprocesser særlige opfattelser af rettigheder. At udfordre disse rettigheder er det samme som at udfordre samfundsudviklingen og vice versa. Lad mig illustrere det.

Vi lever i et samfund, hvor de umistelige rettigheder til privat ejendom og profit overtrumfer enhver anden tænkelig opfattelse af umistelige rettigheder. Sådan er det, fordi samfundet er domineret af kapitalens akkumulation gennem markedets udveksling. Denne samfundsproces bygger på en juridisk konstruktion af individuelle rettigheder. Dens forsvarere hævder, at det tilskynder til 'borgerlige dyder' som

individuel ansvar, uafhængighed af statens indgriben, lighed for loven og lige muligheder på markedet, initiativets belønning samt en åben markedsplads, der sikrer valgfrihed. Disse rettigheder omfatter privat ejerskab af ens egen krop (til frit at sælge sin arbejdskraft, til at blive behandlet med værdighed og respekt og til at undgå kropslig tvang) kombineret med tanke- og ytringsfrihed. Lad os indrømme det: disse afledte rettigheder er tiltalende. Mange af os er stærkt afhængige af dem. Men dette er vi i høj grad som tiggere lever af krummerne fra den riges bord.

At leve under kapitalismen er det samme som at acceptere eller at underkaste sig den bunke rettigheder, der behøves for at sikre en endeløs akkumulation af kapital. 'Vi søger', siger George W. Bush netop som han går i krig, 'en retfærdig fred, hvor undertrykkelse, bitterhed og fattigdom erstattes med håbet om demokrati, udvikling, frie markeder og frihandel'. De to sidstnævnte, påstår han, har 'bevist deres evne til at løfte hele samfund ud af fattigdom'. USA vil levere denne frihedsgave til verden, hvad enten verden kan lide det eller ej. De umistelige rettigheder om privat ejendom og profitorat (der førhen også var indeholdt i FN-erklæringen som følge af USA's krav) kan have negative, selv dødelige, konsekvenser. Frie markeder er ikke nødvendigvis fair. En gammel talemåde lyder: 'Der er intet mere ulige end lige behandling af uens'. Dette er hvad markedet gør. De rige bliver rigere og de fattige fattigere gennem markedsudvekslingens egalitarisme. Det er intet under at de rige og magtfulde støtter sådanne rettigheder. Klasseskel breder sig. Byer bliver mere ghettoiserede i takt med at de rige forskanser sig som beskyttelse, mens de fattige som udgangspunkt bliver mere ghettoiserede. Hvis religiøse og etniske skillelinjer gennemstrømmer kampene om at tilegne sig særlige klasse- og indkomstpositioner, som de ofte gør, så finder vi hurtigt byerne opdelt på den bitre facon vi kender alt for godt. Markedsfriheder skaber uvægerligt monopolmagt (som det ses inden for medierne eller blandt developere). Tredive års neoliberalisme lærer os, at jo friere markedet er, jo større er ulighederne og monopolmagten.

Værre er dog at markeder kræver knaphed for at kunne fungere. Hvis knapheden ikke findes må den skabes socialt. Dette er hvad den private ejendom og profitoraten gør. Resultatet bliver en række meget unødvendige afsavn og tab (arbejdsløshed, boligmangel etc.) midt i en overflodstid. Deraf kommer de hjemløse på gaderne og tiggere i metroen. Selv hungersnød kan finde sted midt i et fødevareoverskud.

Liberaliseringen af de finansielle markeder har udløst en storm af spekulative beføjelser. Et par hedgefonde, der udøver deres umistelige ret til at høste fortjenester med alle tænkelige midler, raser spekulerende rundt om i verden og nedlægger hele økonomier (sådan som dem i Indonesien og Malaysia). De ødelægger vores byer med spekulationer, genopliver dem med deres donationer til operahuse og balletsale, mens – ligesom Enrons Kenneth Lay – deres direktører spankulerer rundt på den globale scene og ophober enorme rigdomme på bekostning af millioner af mennesker. Er det værd at leve sammen med folk som Kenneth Lay for blot en smule af kapitalismens afledte rettigheder?

Hvis det er her de umistelige rettigheder til privat ejendomsret og profit leder os hen, så ønsker jeg intet af det. Det frembringer ikke byer, der kan matche mine inderste ønsker, men derimod ulige, fremmedgørende og uretfærdige verdener. Jeg er imod den uophørlige akkumulation af kapital og forestillingen om rettigheder indlejret heri. En anderledes ret til byen må blive fremført.

De som har rettighederne nu vil ikke frivilligt opgive dem: "Mellem lige rettigheder bestemmer styrke". Hermed ikke sagt at der nødvendigvis bliver vold (selvom det desværre ofte ender sådan). Det betyder dog nødvendigvis en mobilisering af tilstrækkelig styrke gennem enten politiske organisationer eller på gaden for at ændre tingene. Men hvilke strategier skal vi komme videre med?

Ingen samfundsorden, mente Skt. Simon, kan ændres uden at konturerne af det nye allerede findes latent inden for tingenes eksisterende orden. Revolutioner er ikke totale brud, men de vender tingene på hovedet. Afledte rettigheder (såvel som retten til at blive behandlet med værdighed) skal være fundamentale og fundamentale rettigheder (til privatejendom og profitorat) skal være afledte. Var dette ikke det oprindelige mål med demokratisk socialisme?

Der findes altså modsætninger, viser det sig, inden for den kapitalistiske rettighedspakke, og de kan udnyttes. Hvordan havde den globale kapitalisme og det urbane liv set ud, hvis FN-erklæringens klausuler om afledte arbejdsrettigheder (til sikkert arbejde, rimelige levestandarder og retten til at organisere sig) var blevet strengt håndhævet?

Nye rettigheder kan dog også defineres: Retten til byen, som jeg indledte med at sige, handler ikke blot om adgangen til hvad ejendomsspekulanter og statslige planlæggere definerer, men en aktiv ret til at forme byen anderledes, til at skabe den i større overensstemmelse med vores inderste begær som til igennem denne proces at omforme os selv i et andet billede.

Skabelsen af nye urbane fællede, en offentlig sfære af aktiv demokratisk deltagelse, kræver at vi tilbageruller den kæmpe privatiseringsbølge, der har været den destruktive neoliberalismes mantra. Vi må forestille os en mere rummelig by der, selv om den konstant er uregerlig, ikke blot skal basere sig på en anderledes ordning af rettigheder men på forskellige politisk-økonomiske praksisser. Hvis vores urbane verden er blevet udtænkt og opbygget så kan den blive gentænkt og genopbygget. Den umistelige ret til byen er værd at kæmpe for. "Byluften gør en fri", sagde man en gang. Luften er en smule forurenede nu. Men den kan altid renses.

Teksten er oversat af Lasse Wamsler